

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Aristoteles

FELSEFE YAPMAYA ÇAĞRI

PROTREPTİKOS

AFA FELSEFE YAZILARI ANSİKLOPEDİSİ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Felsefe Yazıları Ansiklopedisi: 14
AFA – Yayınları: 356

ISBN 975 – 414 – 322 – 6

Aralık, 1996

Aristoteles'in özgün adı *Protreptikos* olan yapıtının çevirisinde temel aldığımız metin, Ingemar Düring'in *Aristoteles. Darstellung und Interpretation seines Denkens* (1966) adlı çalışması içinde yayımlanmıştır.

Yayıma Hazırlayan: **Önay Sözer**

© AFA Yayıncılık A.Ş.

© Türkçe çeviri hakları
AFA Yayıncılık A.Ş.'ye aittir.

Dizgi: AFA Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Özener Matbaası
Kapak: Özgün Ofset

AFA Yayıncılık A.Ş.,
İstiklal Cad. Bekar Sok. No 17 – Beyoğlu – İSTANBUL
Tel: (212) 245 39 67

Aristoteles

**FELSEFE YAPMAYA
ÇAĞRI
PROPREPTİKOS**

Çeviren:

Ali Irgat

İçindekiler

<i>Ali İrgat</i> Aristoteles'in <i>Protreptikos</i> 'u Üzerine	7
<i>Aristoteles</i> Protreptikos	9

Aristoteles'in Protreptikos'u Üzerine

İsveçli Aristoteles – Uzmanı Ingemar Düring tarafından (Düring'ten önce ve sonra da yapıldığı gibi) Yeni Platoncu Iamblichos'un aynı başlıklı yapıtından ve Aristoteles'in diğer fragmentlerinden yeniden bir araya getirilerek 1961 yılında (Göteborg'taki *Studia Graeca et Latina Gothoburgensia* dizisinde) İngilizce olarak yayımlanmış *Protreptikos*'un ("Uyarı Konuşması", "Çağır")¹ çevirisini sunuyoruz. Metindeki sıralandırma ve numaralandırma çevirisinden yararlandığımız Düring'e aittir.² Düring'in dipnotlarından sadece, filolog olmayan okuyucuları ilgilendirecek olanlar çevrilmiştir.

Tıpkı Platon'un diyalogları gibi felsefe için bir tür *reklam* yazısı olan ve sorular yanında özellikle "*felsefe nedir, ne için yapılmalıdır, yapılmak zorundadır ve felsefi yaşam tarzı, felsefi bilgi nedir*" sorularını irdeleyen *Protreptikos*, sözde (pek tanınmayan) Kıbrıslı derebeyi Themison'a ama aslında Atina – gençliğine seslenmektedir ve Platon'un Akademisindeki eğitim programını eleştiren Sokrates'in *Antidosis* yazısına karşı M.Ö. 351/350 tarihinde yazıldığı bilinmektedir.

Giriş yazısında Düring'in belirttiği üzere, Werner Jaeger'e göre Aristoteles'in *Protreptikos*'u onun

Akademi'deki 20 yıllık öğrenciliği – eğitimliliği sırasında yazdığı bize ulaşabilen birkaç diyalog ve en önemli fragmentlerinden biridir; Platoncu yaşam ideali ve buna götüren yolu betimlemektedir. Burada Aristoteles, Platon'un *sofistik proteptiki* eleştirdiği *Euthydemos* diyalogunu temel almaktadır.³ Düring'in de ilginç bulduğu Jaeger'in savınca, *Protreptikos*'ta *more geometrico* doğrultusunda bir etiğe dair platonik yöntem ideali egemendir.⁴

Notlar

1. Bu, felsefeye başlayanlar için hazırlanmış, içinde çeşitli filozofların metinlerinin yer ve ad belirtilmeden toplandığı bir okuma kitabıydı.
2. *Der Protreptikos des Aristoteles. Einleitung, Text, Übersetzung und Kommentar von Ingemar Düring*. Frankfurt 1969¹, 1993² – Bu metni Düring 1966 yılında *Aristoteles. Darstellung und Interpretation seines Denkens* adlı çalışmasında yayınlamıştı.
3. Bkz. Werner Jaeger, a.g.y., s. 62
4. Jaeger'in belirttiği gibi Aristoteles sonradan bu yöntemi idealini *Nikomachos*'a Etik'te 1098t 8) reddeder. Bkz. Jaeger, a.g.y., s. 87.

Themison'a Uyarı Konuşması

Senin bilme tutkunu, sevgili Themison, ayrıca mükemmel olma ve mutlu yaşama çabanı başkalarından biliyorum ve eminim ki, (B 1) felsefeye başlamak için senden başka hiçkimse daha uygun koşullara sahip değildir, zira sen zengin olduğundan, bunun için para harcayabilirsin,¹ ve saygın bir konuma sahipsin. Öyle ya, çoğu insan mutlu bir yaşamın dışı servete dayandığına inanır ve bu hiç de nedensiz değildir; zira gördüğümüz gibi akılsız olmalarına karşın birçok insanın işleri iyi gitmekte ve başarılıdırlar. Tabii ki tam bunun aksinin olduğu durumlar da yaşamışsındır. Hem geçmişe dair bilgine hem de kendi yaşantısına dayanarak, düşmeden önce gelen küstahlık durumlarını anımsayacaksınız: Sen, zenginliğe, mutluluk ve güce çok güvenen ve bu yüzden mutsuzluğa zor bir düşüşü yaşamak zorunda kalan adamlar tanıdın. Başarıları ne kadar büyük idiyse, başarısızlıklarını ve mutsuzluklarını o kadar derin şekilde duyumsarlar ve şimdiki konumları (B 2) onların ödevleri olarak gördükleri şeyi kendi çabalarıyla yapmalarını engelledikleri için,

utanç duyarlar. Bu insanların kötü yazgılarına bakarak, benzer bir yazgıdan kaçınalım ve mutlu yaşamın çok servete sahip olmaktan değil, insanın iyi bir ruh yapısına sahip olmasında yattığını göz önünde bulunduralım.² Bedene gelince, kimse bu yüzden ve pek şık elbiselere büründüğü için birini "tanrıların" mutlu "kıldığı" biri saymayacaktır, daha ziyade, tüm dış süslere sahip olmasa da, sağlıklı ve düzgün bir yapıya sahip olan biri mutlu sayılır.³ Aynı şekilde ruh ancak eğer eğitilmişse mutlu sayılabilir ve dış mallarla pek süslenmiş ama kendisi hiçbir değere layık olmayan biri değil, sadece eğitilmiş insan mutlu sayılır. Durum bir attan da aynıdır; altından boyunduruk ve kıymetli eşya taşısa da, başka bir işe yaramadığı zaman böyle bir ata değer vermeyip, iyi özellikleri olan atı yeğleriz. (B 3) Bayağı insanlar büyük zenginliğe sahip olduklarında, onların o serveti ruh zenginliğinden bile daha yüce saydıkları olmaktadır ve bu herşeyin en aşağılanası olanıdır. Bir efendi, kölesinden daha az değerli görünecek olsa, o zaman alaya maruz kalırdı; aynı şekilde, zenginlik edinmeyi kendi kişiliklerinden daha önemli bulan insanları sefil insan saymak gerekir. (B 4) Ve durum gerçekten de böyledir; zira bir atasözüne göre aşırı doyum,

küstahlığı doğurur; eğitimsizlik egemenliğe eşlik ederse, bundan büyüklük hastalığı çıkar. Zira ruhları kötü durumda olan insanlara ne zenginliğin, ne gücün, ne de güzelliğin bir yararı olur, aksine bu şeyler, eğer onlara akıl eşlik etmiyorsa, mevcut oldukları oranda sahiplerine derin ve çok yönlü olarak zarar verirler. "Çocukların eline bıçak vermeyin" deyiimi, "bayağı insanların eline güç vermeyin" anlamına gelir. (B 5)

Felsefi kavrayış, daha çok kendi ciddi çabalarımızın ve felsefenin bize arattırdığı şeyleri aramanın bir ürünüdür – sanırım buna herkes evet diyecektir – . Bu yüzden, boş mazetlere sığınmadan, felsefe yapmak zorundayız.

(B 6) "Felsefe yapma" sözcüğü bir yandan felsefe yapmak zorunda olup olmadığımızı sorgulamak, diğer yanda ise kendimizi felsefeye adanmak anlamına gelir.

(B 7) Yaşamları tanrılarıinki gibi olanlara değil, insanlara seslendiğimizden, uyarılarımızı toplumsal yaşamda bir yararı olan diğer uyarılarla birleştirmemiz gerekir. Şunları söylemek gerekir. (B 8) Yaşam için sahip olduğumuz şeyler, örneğin beden ve bedene hizmet eden şeyler, bir araç gibi hizmetimizdedir. Bu araçların kullanımı, tehlikesiz de-

ğildir; bunları doğru şekilde kullanmayanlarda bu araçlar genelde ters etki yaratırlar. Bu yüzden tüm bu araçları en iyi tarzda kullanmada bize yardımcı olacak bilgiyi edinmeye ve uygun olarak uygulamaya çabalamalıyız. Eğer devlet işlerini doğru olarak yerine getirmek ve özel yaşamımızı yararlı bir şekilde biçimlendirmek istiyorsak, filozof/bilgisever olmamız gerekmektedir.

(B 9) Ancak farklı türden bilgi vardır; bir yanda yaşamsal önemi olan şeyleri yaratan bilgi vardır, öbür yanda ise bunları kullanan bilgi. Başka bir sınıflandırma ise: Hizmet gören bilgi türleri ve emreden bilgi türleri; sonuncular, daha üst derecedirler ve asıl anlamdaki iyi, bu türdeki bilgilerdir. Madem ki sadece felsefe, yani doğru bir yargıya varmasını bilen, akli kullanan ve iyi olanı bütün olarak göz önünde bulunduran bilgi türü, tüm diğer bilgi türlerini kullanabilir ve onları doğanın ilkelerine göre yönlendirebilir, o zaman bu da, zorunlu olarak felsefe yapmamız gerektiğine bir kanıttır. Zira sadece felsefe, doğru yargıyı ve neyi yapmamız, neyi yapmamamız gerektiğini belirleyen buyurgan güce sahip ve yanılgıdan uzak kavrayışı içinde barındırır.⁴

(B 10) Aynı uyarıya varmak için sorumuza

daha derinlemesine girelim ve onu teleolojik [amaca dair] bakış açılarından ele alalım. (B 11) Meydana gelen şeylerden bazıları varlıklarını "insanın" planlayan düşünmesine ve teknik yeteneğine borçludurlar, örneğin bir ev ya da bir gemi – – Her ikisinin de önkoşulları, yetenek ve planlamadır – – öbürleri ise insan yeteneği aracılığıyla değil, doğa aracılığıyla meydana gelirler: Doğa, hayvan ve bitkilerin yaratıcısıdır ve bütün bu türden meydana gelişler, doğaya uygun olarak olur. Ama tesadüfen meydana gelen şeyler de vardır. Ne insan yeteneği aracılığıyla, ne doğa aracılığıyla, ne de zorunluluk nedeniyle oluşan şeylerin çoğunun tesadüfen meydana geldiklerini söyleriz. (B 12) Tesadüfen oluşan bir şey, ne herhangi bir amaç taşıyan birşey olur, ne de onun bir hedefi vardır. Ama insan yeteneği aracılığıyla meydana gelmiş şeylerin, bir hedefi ve amacı vardır (zira yeteneği olan biri, ne için ve hangi amaç için yazdığını her zaman temellendirebilecektir) ve bu amaç, bu amaç için oluş(turul)an şeyden daha iyidir. Benim sözünü ettiğim şeyler, nedenlerinin rasgele yetenekler değil, yeteneğin kendisinin olduğu şeylerdir; zira tabii ki hekimlik, hastalığa değil, sağlığa neden olandır ve inşaat zanaatı evin nedenidir, yıkma-

nın değil. Demek ki insan yeteneği aracılığıyla meydana gelen herşey, bir amaç için yapılır ve bu onun hedefidir ve [amaç] en iyi olan şeydir. Tesadüf aracılığıyla oluşan birşey, herhangi bir amaç için meydana gelmez. Tabii ki bir tesadüf aracılığıyla da iyi birşey meydana gelebilir, ancak bu, tesadüfen meydana geldiği sürece, tesadüf dolayısıyla iyidir demek değildir; zira tesadüfen oluşan birşey, hep belirsizdir. (B 13) Doğaya göre oluşan herşey, bir amaç için oluşur ve bir doğa ürünü, bir zanaat ürününden hep daha fazla amaçlıdır. Zira doğa, insanın zanaatkârlığını değil, insanın zanaatkârlığı doğayı taklit eder ve zanaat, doğayı desteklemek ve doğanın bitirmediğini tamamlamak için vardır.⁵ Zira doğa bazı şeyleri dış yardım olmadan kendi başına bitirebilir görünmektedir; bazılarında ise zorlanmakta ya da hiç yapamamaktadır. Bu, kendini hemen canlıların oluşumunda gösterir. Bazı tohumlar, hangi toprağa düşerlerse düşsünler, hiç bakılmadan yeşerirler; bazıları ise bunun için tarını zanaatını gerektirir. Aynı şekilde bazı canlılar tamamen kendiliğinden gelişir ve olgunluğa erişirler ama insan, varlığını sürdürebilmek için bir sürü zanaata gereksinim duyar, önce hemen doğar doğmaz, sonra beslenmek için.

(B 14) Madem ki insan zanaatları doğaya öykünmüyor, öyleyse insan zanaatı ürünlerinin bir amaca uygun olmaları belli ki doğaya dayanmaktadır. Düzgün olarak meydana gelen herşeyin, bir amaç için meydana geldiklerini söyleyebiliriz. Güzel birşey olan, düzgün oluşmuştur ve oluşan ya da oluşmuş herşey, eğer doğal süreç normal gelişmişse, güzeldir. Buna karşın doğaya aykırı olan şey, kötüdür ve doğaya uygun olana karşıttır. Demek ki normal, doğaya uygun oluşum, bir amaç için olmaktadır. (B 15) Bunu bedenimizin tek tek bütün organlarında görebiliriz. Örneğin gözkapaklarına bakıldığında, onların amaçsız yere değil, aksine gözleri korumak, onların dinlenmesini sağlamak ve gözün içine dışarıdan birşeyin girmesini önlemek için olduklarının farkına varılır. Doğal şeylerin bir amaç için oluştuklarını söylediğimizde, tıpkı yapay olarak üretilmiş şeylerin belli bir amaç için yapıldıklarını söylediğimizdeki gibi aynı şeyi kastediyoruz. Örneğin, deniz taşımacılığı için bir gemi yapılması gerekiyorsa, bununla geminin ne için yapıldığı amaç bellidir. (B 16) Canlılardan ya tümünden hepsi ya da sadece en iyileri ve en yüceleri, doğadan çıkmış ve doğaya uygun olarak oluşmuş şeylere dahildir. Buna karşı kanıt olarak hayvanla-

rın çoğunun bozmak ve zarar vermek için doğaya karşı olarak meydana geldiklerini söylemenin bir anlamı yoktur. Yeryüzünde bulunan canlıların en yücesi, insandır; bundan, onun doğadan ve doğaya uygun olarak meydana geldiği açıkça çıkar. (B 17) Eğer (1.) amaç hep, amacı olduğu şeyden daha iyi ise (zira her şey amaç için meydana gelir ve amaç hep daha iyidir ve herşeyin en iyisidir) ve eğer (2.) doğaya uygun amaç, tamamlanana değin kesintisiz yol alan oluşum sürecinde en son olarak erişilen şey ise ve eğer biz (3.), insanda ilkin bedenini, ruha ait olan şeylerin ise ancak bundan sonra geliştiğini ve daha iyi olanın tamamlanmasının meydana çıkma açısından herhangi bir şekilde hep sonradan geldiğini kabul ediyorsak ve eğer böylelikle biz (4.) ruhun, bedenden sonra oluştuğunu ve ruhsal olan şeylerden düşünmenin ise en son olarak ortaya çıktığını kabulleniyorsak (zira görüyoruz ki bu, doğaya göre en son olarak insanda ortaya çıkmaktadır ve bu yüzden o, yaşlıların sahip olma istemine maruz kalan biricik servettir), öyleyse, eğer (5.) tüm bunlara karşı çıkılmazsa, o zaman düşünme, doğa gereği bizim amacımızdır ve bunun uygulanması, onun için var olduğumuz en son şeydir. Doğaya uygun olarak oluşmamız koşuluyla bi-

zim, düşünmek ve öğrenmek için varolduğumuz da böylelikle açıktır.

(B 18) Şimdi, varolan düşünce nesnelerinden hangisi için tanrının bize yarattığı sorusunu soralım. Phleius sakinleri, bu soruyu Pythagoras'a sorduklarında, o şu yanıt verir: "Gökyüzünü seyretmek için". O kendisine doğayı gören [theon] derdi ve bunun için yaşama başladığını söylerdi. (B 19) İnsanın hangi amaç için doğmak ve yaşamak isteyebileceği sorusuna Anaxagoras'ın da şöyle bir yanıt verdiği söylenmekte: "Gökyüzünü seyretmek, gökyüzündeki yıldızları, ay ve güneşi", sanki bütün diğer şeyler zahmete değmezmiş gibi. (B 20) Bu fikre göre demek ki Pythagoras, her insanın tanrı tarafından bilmek ve düşünmek için yaratıldığını yerinde olarak iddia etmektedir. Bu bilmenin nesnesinin acun düzeni mi yoksa herhangi başka bir doğa mı olduğu, belki sonra ele alınacaktır; şimdilik bize buraya kadar söylenen dayanak noktası olarak yetmektedir. Zira madeni ki doğaya uygun olarak amaç, düşünmek ise, o zaman bunu yapmak hiç kuşkusuz herşeyin en iyisidir. (B 21) Bu yüzden tüm öbür şeyleri, insanın kendi içinde de var bulunan iyi şey için yapmak gerekir; bunlardan bedensel şeyleri, ruhsal şeyler için, erdemi ise düşün-

mek için yapmalı, zira düşünmek, en yüce şeydir.

(B 22) Aynı hedefe "yani mutlu olmak isteyen kişinin felsefe yapmak zorunda olduğuna" şu düşünce de götürür: (B 23) Bütün doğada bir düzen egemen olduğundan, o hiçbir şeyi rasgele değil, her şeyi belli bir amaca yönelik olarak yapar. Rasgele olanı dışlamakla amacın gerçekleşmesini, bütün insan zanaatlarından daha büyük ölçüde sağlar, çünkü artık bildiğimiz gibi, insanın yeteneği, doğaya öykünmedir. İnsan, doğa tarafından ruh ve bedenden yapıldığından, ruh bedenden daha değerli olduğundan ve daha aşağı olan, daha iyi olanın bir amaç için emrinde olduğundan, beden, ruh için vardır. Ruhun kısmen rasyonel, kısmen de irrasyonel olduğunu ve irrasyonel kısmın da daha az değerli olduğunu biliyoruz. Burdan, irrasyonel kısmın rasyonel kısım için varolduğu sonucuna götürür. (B 24) Aklın işlevi, düşünmektir; düşünmek ise, düşünce nesnelere bakmaktan oluşur, tıpkı görme duygusunun işlevinin görülebilir olanı görmek olması gibi. Demek ki insanlar için herşeyi değerli kılan şey, düşünme ve akıldır, zira öbür şeyler ruh için değerlidirler; ruh alanı içinde en değerli şey, akıldır; zira herşey akıl için vardır. (B 25) Düşünme

edimleri arasında bazıları, yani kendileri için yapılanlar, tamamen bağımsızdırlar. Bir başka şey için bilgi meydana çıkaran düşünme edimleri, hizmetkârlara benzerler. Kendisi için yapılan şeye, başka bir şey için araç olarak yapılan şeyden her zaman daha fazla değer biçilir; böylelikle bağımsız olan şey, bağımsız olmayandan daha üstündür. (B 26) Eylemde bulunan kişi kendi çıkarlarını göz önünde bulundursa ve onun eylemi bu bakış açısı tarafından belirlenmiş olsa bile, eylemlerimizde aklımızı kullandığımızda, aklın yolunu izleriz. Eylemde bulunan kişi, bedenini hizmetkâr olarak kullanır ve hatta rastlantıya büyük bir alan ayırmak zorundadır; her ne kadar eylemlerin çoğu için bedenini bir araç olarak kullanmak zorundaysa da o genelde, içinde aklın belirleyici rol oynadığı eylemleri yerine getirir. (B 27) Demek ki yalın, amaç gütmeyen düşünme, başka birşeyi elde etmek için hizmetkârlık eden bir düşünmeden daha saygın ve değerlidir. Yalın düşümenin kendisi saygıdeğerdir ve onu ulaşılmaya değer kılan şey, aklın bilgeliğidir, tıpkı pratik yaşam becerikliliğinin, eylemler için ulaşılmaya değer olması gibi. Demek ki iyi ve saygıdeğer olan, her şeyden önce felsefi düşünmede yatmaktadır, buna benzer rasge-

le herhangi bir düşünmede değil; [zira her tasarımı daha baştan saygıdeğer değildir; sadece bir felsefe ustasının düşüncesinin, şayet bu, acunda egemen olan ilkeye yönelikse, bilgeliğe yakın ve asıl anlamda bilgelik olduğunu söyleyebiliriz].

(B 28) Algılama ve akıldan yoksun edilen bir insan, bitki halini alır; sadece akıldan yoksun edilirse, bir hayvana dönüşür; irrasyonel olandan kurtarıldığında ve sadece akla dayandığında insan, tanrıya benzemeye başlar. (B 29) Onun aracılığıyla diğer canlılardan ayrıldığımız akıl kendini sadece, rastlantısal ve değersiz olanı benimsemeyen yaşam biçiminde tam olarak geliştirir. Hayvanlarda da bir zekâ ve akıl kıvılcımı olduğu kesindir, ancak felsefi akıl gücünden en az derecede bile bir pay almazlar. Bu güç, sadece tanrılara ve insan aklına özgüdür. Öte yandan duyulara dayalı algılamadaki kesinlik ve doğal içgüdüler söz konusu olduğunda, birçok hayvan insandan çok çok üstündür. (B 30) İyi'den ayrılmayacak biricik şey gerçekte akla dayalı yaşamdır ve iyi'ye dair tasarımın bunu içerdiği genelde bilinmektedir. Zira yaşamında akli izlemiş değerli bir adam, rastlantısal olanın kurbanı olmaz, tersine kendini rastlantıya bağlı olandan kurtarmasını diğer insanlar-

dan daha çok bilir. Tam` inanarak kendini hep bu yaşam biçimine verirsən, güven içinde olabilirsin. (B 31) Hepimiz, hem ulaşılabilen, hem de yararlı olan şeyleri seçeriz. Öyleyse felsefenin bu iki niteliğe de sahip olduğu ve felsefeye ulaşmadaki zorluğun, onun getirdiği yarardan daha büyük olduğu kabul edilmelidir. Zaten hepimiz, kolay olanın peşinde koşmayı yeğleriz. Adil olmaya, iyiye dair bilgiyi ve aynı şekilde doğaya ve başka gerçekten varolanlara⁶ dair bilgiyi edinebilecek yetenekte olduğumuzu kanıtlamak kolaydır. İlk ve yalın olan hep, ikinci ve bunlardan oluşandan daha tanınmıştır; aynı şekilde doğal öncelik sıralamasında daha üstte olan, daha alttakinden daha tanınmıştır. Bilgi, daha çok mantıksal olarak belirlenmiş ve düzenlenmiş olanla ilgilenir, bunun tersiyle değil, aynı şekilde temel etkenlerden⁷ meydana gelenlerle ilgilenmek yerine, bu etkenlerin kendileriyle ilgilenir. Ayrıca iyi şeyler, kötü şeylerden daha büyük çapta belirlenmiş ve düzenlenmişlerdir, örneğin adî bir insana karşı mükemmel bir insan. Bu türden karşıtlıklar, aynı ayırıcı özelliklerine sahip olmalıdırlar.⁸ İlk olan, ilk olmayandan daha fazla bir neden olma özelliğine sahiptir; zira ilk olan ortadan kaldırıldığında, ilk olmayanın varlığının bun-

dan aldığı şey de ortadan kalkacaktır: Çizgiler, sayılar ortadan kaldırıldığında; yüzeyler, çizgiler ortadan kaldırıldığında; cisimler, yüzeyler ortadan kaldırıldığında; aynı şekilde sözcükler, heceler ortadan kaldırıldığında; heceler, harfler ortadan kaldırıldığında. (B 34) Bu nedenle, madem ki ruh, bedenden daha değerlidir (zira o, doğası gereği hükmedendir) ve madem ki beden için tıp ve jimnastik gibi uzmanlık alanı ve bilgi vardır (bunlara bilgi disiplinleri adını veriyoruz ve bunlara egemen olan insanların bulunduğunu iddia ediyoruz), o zaman ruh ve ruhun mükemmelliği için de bizim edinebileceğimiz herhangi bir önlem ve uzmanlık alanı olmalıdır; öyle ya biz, hakkında daha çok bilgisiz olduğumuz ve daha zor bilgi edinebildiğimiz nesneler dair bilgi edinebilmekteyiz. (B 35) Durum, doğaya dair bilgide de aynıdır; daha baştan temel etmenleri ve doğadaki en yalın elementleri kavramak, bunlardan oluşmuş şeyleri kavramaktan daha gereklidir. Zira bu en son sözü edilen şey, ilkesel olan ilk etmenlere dahil değildir ve ilk olan, varlığını bu şeylerden almaz, aksine diğer şeylerin o ilk olandan oluştukları ve onun aracılığıyla varlıklarını sürdürdükleri açıktır. (B 36) Ateş, hava, sayı ya da herhangi bir diğer "doğa"ların, te-

mel etmenler ve öbürlerine karşı ilk olmaları bir yana, bunlar bilinmediği sürece diğer şeylere dair herhangi bir şeyin bilemeyeceği her halükârda kesindir. Zira heceleri tanımayan biri, nasıl söylenmiş sözcükleri anlayabilsin ya da harfler hakkında hiçbir şey bilmiyorsa, heceleri nasıl bilsin? (B 37) Bu konuda, hakikate ilişkin bir bilgi ile ruhun mü-kemmelliğine dair bir bilginin ve bizim bunların her ikisini de edinebileceğimiz söylennmiş olsun.

(B 38) Bu, "ilkeleri kavrama"nın da servetlerin en büyüğü ve tüm öbür şeylerden daha yararlı olduğu şundan çıkmaktadır: Ahlaksal en iyi ve doğası gereği en güçlü adamın yönetmesi gerektiği,⁹ ve ayrıca, ifade edildiği şekliyle bilgece bir kavrayışı dile getiren yasa(-lar)ının, biricik yönetici ve buyurucu olduğu konusunda hepimiz aynı görüşteyiz. (B 39) Ayrıca: Ahlâksal anlayışlı bir insandan başka kim bize, iyi olma için daha iyi bir ölçü ve yön gösterici olabilir? Onun, düşünme ve bilgiye dayanarak bir seçim yapıp, ne için karar verdiyse, o iyidir ve bunun tersi ne ise, o kötüdür. (B 40) Bütün insanlar, daha çok onların karakterlerine uygun şeyler için karar verirler, örneğin adil olan, adil bir yaşam yaşamak için karar alır; cesur olan, cesaret iste-

yen bir yaşam için, bilge olan ise bilgece bir yaşam için karar verir. Aynı şekilde, akıl gücüyle donanmış bir insanın felsefe için karar alacağı açıktır, zira felsefe yapmak bu gücün görevidir. Olabildiğince kesin olan bu yargıdan, akıl gücünün, servetlerin en yücesi olduğu açıkça çıkmaktadır. (B 41) Bu tezin doğru olduğu, aşağıda daha da açık görülebilir: Düşünme ve bilme, insanlar için kendiliğinden ardında koşulası değerlerdendir, zira bunların her ikisi olmadan, insan onuruna uygun bir yaşam yaşanamaz. Bunlar pratik yaşam için de yararlıdırlar, zira düşünerek ve bilgiye dayanan eylemle yapılmamış bir şey, bize iyi görünmez. Mutlu yaşam, ister haz ve rahatlıktan, ister ahlaksal yetkinlikten, isterse akıllı kullanmaktan ibaret olsun, bunların her birinde felsefe kaçınılmazdır; zira bu konular hakkında açık – seçik bir görüşe yalnızca felsefe aracılığıyla ulaşabiliriz. (B 42) Kim ki, her bilgiden ondan ayrı bir sonuç aramakta ve her bilginin bir şeye yaramasını istemekte, o kişi, iyi ve zorunlu arasındaki temelden gelen farkın ne kadar büyük olduğunu hiç bilmiyor demektir. Zira bu fark, çök büyüktür. Başka bir şey için sevdiğimiz ve onlarsız yaşamayacağımız şeylere, zorunlu şeyler ve etkenler diyoruz; ancak ondan başka birşey çık-

masa da kendisi için sevdiğimiz şeylere asıl anlamda iyi şeyler adını veriyoruz. Zira bir şeyin hep başka bir şey için seçilmesi ve bu sonsuza kadar geri gitmesi olmaz. Bir yerde durulması gereken nokta olmalıdır. Her yerde şeylerin kendisinden ayrı bir yarar aramak ve "bu bizim ne işimize yarar" ve "bunu ne için kullanabiliriz" diye sormak, gerçekten de gülünçtür. Böyle konuşan biri, yüce ve iyiyi tanıyan ve neden ile etken arasında ayırım yapabilen biriyle - benim deyimimle - bir tutulamaz.

(B 43) Biri bizi ruhlar arasında düşünse, o zaman doğruyu söylediğim en iyi şekilde görülecektir; orada hiçbir gereksinimiz olmazdı ve başka şeylerin hiçbirisi bize herhangi bir yarar sağlayamazdı. Bize bir tek düşünmek ve felsefe yapmak geriye kalırdı, yani işte bizim şimdi de özgür yaşam dediğimiz şey. Eğer bu doğruysa, ruhlar diyarına yerleşmek olanağı olup da kendi suçuyla bunu yapmayan biri, haklı olarak utanmayıp ne yapsın? Bu nedenle bilginin insanlara armağan ettiği şey ve bundan çıkan iyilik az değildir. Tıpkı, bilge şairlerin söylediği gibi, nasıl ki adil olma - nın meyvelerini ölümler diyarında toplayacağız, öyleyse felsefenin meyvelerini de ruhlar diyarında toplayacağımızı söyleyebili-

riz. (B 44) Bu nedenle, felsefenin yararlı olmaması veya bir çıkar sağlamaması durumunda, bunun bizi fazla ilgilendirmemesi gerekir, zira biz, öncelikle onun yararlı olduğunu değil, iyi olduğunu ve onun başka bir şey için değil, kendisi için seçilmesini gerektiğini iddia ediyoruz. Tıpkı bizim, ondan başka bir kazan sağlamadığımız tiyatro oyunu için Olympia'ya (zira görmek (theoria), çok paradan daha değerlidir) gitmemiz gibi ve tıpkı Dionysos kutlamalarındaki dramatik oyunları, oyuncularından bir şey almak için izlememiz gibi (zira biz bunun için para ödüyoruz), tıpkı bizim birçok başka tiyatro oyunlarını bir yığın paradan daha yüce saymamız gibi, aynı şekilde evreni gözlemlemek de genel kanıya göre yararlı sayılan tüm başka şeylerden daha yüce sayılacaktır. Öyle ya, sahneye kadınlar ve köleler olarak çıkan ya da Olympia'da dövüşen ve koşma yarışması yapan insanlara gitmek için yolculuk yaparken insanların bir yığın çaba sarfetmeleri, öte yandan ise nesnelerin doğasını ve gerçekliği hiçbir karşılıksız incelemeli demek, doğru değildir. (B 45) Böylece şimdi, doğanın amaçlı oluşundan yola çıkarak felsefeye çağrıya doğru yol aldık ve pratik yaşam için hiçbir yararı olma-

sa da, felsefenin, iyi ve kendi başına bir değer olduğundan eminiz.

(B 46) Felsefi düşünmenin, günlük yaşam için de bize gerçekten en büyük faydayı sağladığı, meslek ve eylemlerde örneklandığı zaman kolaylıkla kabul edilecektir. Bütün zeki doktorlar ve jimnastik öğretmenlerinin çoğu, iyi bir doktor ve jimnastikçi olmak isteyen birinin, doğa hakkında bilgi sahibi olması gerektiği konusunda aynı görüştedirler. Aynı şekilde iyi olan yasa koyucular da doğa hakkında bilgi sahibi olmak zorundadırlar, hem de doktor ve jimnastikçilerden daha çok oranda. Zira onların meslek ustalığı, bedeninin yetkinliğini sağlamaktır, yasa koyucular ise ruhun yetkinleşmesiyle uğraşırlar ve bütün topluma mutluluğun ya da mutsuzluğun yollarını öğretmeyi üstlenirler. Bu yüzden onların felsefeye daha çok gereksinimleri vardır. (B 47) Öbür el zanaatları mesleklerinde en iyi aletler, doğayı gözleyerek bulunmaktadır; örneğin, marangozlukta çekül, cetvel ve daire çizme aleti; bazı aletler için suyu gözlemek, başkaları için ise yakaladığımız güneş ışınlarının gözlemlenmesi, örnek oluşturur. Bu araçların yardımıyla neyin çizgisel doğru ve düz olduğunu algı için yeterli bir ölçüde saptarız. Aynı şekilde devlet adamının da, do-

ğanın kendisinden ve doğru olandan aldığı ve onların yardımıyla neyin adilce, neyin güzel ve neyin teşvik edilmesi gerektiği hakkında yargıya varacağı bazı ölçeklere sahip olması gerekir. Zira tıpkı el zanaatlarında daha önce sözü edilen türden araçların öbürlerinden ayrıcalıklı olması gibi, aynı şekilde en üst düzeyde doğaya uygun olan ölçek de en iyi ölçektir. (B 48) Ancak kendini felsefeye adanmış ve gerçeği görmemiş kişi, bunu elde edemez. Zira diğer mesleklerde araçlara ve en eksiksiz hesaplamalara ilk ilkelere herhangi bir şey dahil olmaz, aksine bunlara ikinci, üçüncü ve birkaç kez çıkarsanmış olandan birşeyler dahildir ve bu yüzden bu mesleklerin bilgisi, yaklaşık bir bilgidir ve akıl yürütmelerini deneyime dayandırır. Bir tek filozof kesin şeylerin kendilerini kopya eder, zira o, şeylerin kendisini gözlemleyenidir, onların kopyalarının değil. (B 49) Nasıl ki cetvel ve benzeri araçları kullanmayıp sadece diğer evleri kopya eden biri, inşaat ustası, iyi bir usta değildir, aynı şekilde sırf başkalarının eylemlerine ya da başka devletlere –örneğin Sparta’lılara, Girit’lilere ya da başkalarına– bakarak ve kopya ederek toplum için yasalar yapan veya devlet içinde etkin kişi de, büyük bir olasılıkla ne iyi bir yasa koyu-

cu, ve de olağanüstü bir adam olacaktır. Zira güzel olmayan birşeyin kopyası da güzel olmaz ve doğası gereği tanrısal ya da bengi olmayan şeyin kopyası da, ölümsüz ya da bengi olamaz. Bütün zanaatkârlardan bir tek filozof öyle yaratılmıştır ki, yalnızca onun yasaları sürekli ve sadece onun eylemleri doğru ve asildir. (B 50) Zira bir tek o, bakışı hep doğaya ve tanrısal olana çevrili olarak yaşar. Tıpkı iyi bir gemi – kaptanı gibi yaşamını bengi ve sürekli olana bağlar ve orada demir atıp kendi kendisinin efendisi olarak yaşar.

(B 51) Ancak bu bilginin kendisi teoriktir ama bize bütün eylemlerimizi ona göre düzenleme olanağını sunmaktadır. Zira tıpkı görme duyusunu herhangi bir şeyi yaratmaması ya da ortaya çıkarmaması gibi, çünkü onun ödevi sadece, görünebilir şeylerin her birini tek tek ayırmak ve açık – seçik kılmaktır; ama o bize onun yardımıyla bir şey yapma olanağını verir ve bize eylemde bulunurken en büyük yardımı yapar (zira ona sahip olmasaydık, nerdeyse davranışlarda bulunacak durumda olmazdık.) Aynı şekilde açıktır ki, teorik olmasına karşın bu bilgi yardımıyla sayısız eylemlerde bulunuruz; onun yardımıyla neye sarılmak, neden uzak durmamız ge-

rektiği konusunda kararlar alırız; zaten bu bilgi yardımıyla, iyi olan her şeyi ediniriz.

(B 52) Kim ki bizim bu söylediklerimizi sınama görevini üzerine alır, onun şunu açıkça bilmesi gerekir: bir insan için bütün iyi ve yaşam için faydalı şeyler, uygulamada ve eylemde yatar, sırf iyiyi bilmekte değil. Bizim sağlıklı kalmamız, sağlıklı olmamızı sağlayan şeyleri bilmemiz aracılığıyla değil, onları bedenimize sokmakla olur; zenginliğin ne olduğunu bilmekle değil, büyük bir servet edinecek zengin olunur; ve herşeyden önemlisi, biz varolanlar hakkında bazı bilgiler edinecek değil, iyi eylemlerde bulunarak güzel ve soylu bir yaşam yaşarız. Bundan şu çıkmaktadır: Felsefe de, eğer iddia ettiğimiz gibi onun bir yararı varsa, ya iyi eylemde bulunmaktır, ya da böylesi eylemleri teşvik edicidir.

(B 53) Madem ki, – inandığımız gibi – felsefe, bilgeliğin edinilmesi ve uygulanmasıdır ve bilgelik de en yüce servetlerden sayılmaktadır, öyleyse felsefeden kaçmamak gerekir. Para için Herakles – Sütunlarına kadar gidildikten ve bunun için kendini bir sürü tehlikeye attıktan sonra, niçin felsefe için insan, çaba harcamasın ya da güçlüklerle katlanmasın? Gerçekten de basit bir insan için onun, yaşamı arzulaması – iyi bir yaşamı değil – ve

yığınlardan, onun düşüncelerine kulak vermelerini beklemek yerine onların düşüncelerini izlemesi ve soylu olanı hiç önemsemekten para ardında koşması tipiktir. (B 54) Konuşma konusunun yararının ve öneminin artık yeterince kanıtlandığını düşünüyorum. Felsefi bilgi edinmenin başka bir servet edinmekten belki daha kolay olduğu konusunda aşağıdaki düşünceler herhalde ikna edebilir. (.B 55) Kendilerini felsefeye adayan insanlar bunun için diğer insanlardan para almazlar. Bu tür güçlülere katlanmanın nedeni demek ki para değildir. Ellerinden gelen başka işler için çok çaba sarfetmiş de olsalar, kısa bir zaman içinde kesin bilgiye doğru hızla yol alırlar; bu bana göre, felsefi bilginin ne kadar kolayca edinebileceğine işaret etmektedir. (B 56) Bütün insanların kendilerini felsefede yabancı duymadıklarına ve onunla severek ilgilendiklerine dair bir kanıt, onların başka herşeyi bırakmalarıdır. Onunla ilgilenmenin bir zevk olduğu, değeri az bir kanıt değildir; yoksa o sırf bir eziyet olsaydı, kimse kendisine onunla uzun süre eziyet etmezdi. Ayrıca felsefenin başka tüm etkinliklere karşı büyük bir ayrıcalığı vardır; zira bu etkinlikte bulunmak için özel araçlara veya uzamlara gerek yoktur, tersine yeryüzünün neresinde

olunursa olunsun, düşünmeye koyulan biri, önünde duruyormuş gibi her yerde aynı şekilde kavrayacak durumda olacaktır. (B 57) Böylece insanın kendisini felsefeye adayabileceği, felsefenin servetlerin en büyüğü olduğu ve kolaylıkla kazanılabileceği kanıtlanmış oldu. Tüm bu nedenlerden dolayı felsefeyi coşkuyla yapmaya değer.

(B 58) "Artık felsefi bilginin asıl görevinin ne olduğuna ve niçin hepimizin felsefi bilgi edinmeye çabaladığımıza dair sorulara geliyoruz. Bunu şimdi başka bir yola çıkış noktasından hareketle açıklamak istiyorum." (B 59) Biz insanlar, ruh ve bedenden ibaretizdir; bir yan hükmederken, ötekine hükmedilir; biri kullanırken, öbürü araç olarak vardır. Hükmedilenin, yani aracın kullanılışı hükmeden ve kullananla hep belli bir ilişki içindedir. (B 60) Ruhta bir yandan, doğası gereği hükmeden ve hakkımızda kararlar alan akıl vardır, öte yandan buna uyan ve doğası gereği hükmedilen şey vardır; her ruh bölümü, kendine özgü yetkinliği geliştirdiği zaman herşey iyi durumdadır; buna ulaşmış olmak, iyi'dir. (B 61) Herşeyden önemlisi, ruhun en üst derecede hükmeden ve değerli parçası¹⁰ kendi yetkinliğini geliştirdiğinde, bu, yetkin düzenin hükmetmesi demektir.

Doğası gereği bir şey ne kadar değerliyse, onun doğası gereği yetkinliği de o kadar değerlidir. Bu durumda, doğası gereği en üst derecede hükmeden ve yöneten şey, değerlidir, örneğin hayvanlara göre insan. Aynı şekilde ruh da bedenden daha değerlidir (zira ruh üst derecede hükmedendir). Ve ruhun içinde de akla ve düşünme yetisine sahip olan daha yücedir. Zira buyuran ve yasaklayan ve neyin yapılması, neyin yapılmaması gerektiğini söyleyen şey, bu türdendir. (B 62) Bu ruh bölümünün yetkinliği ne olursa olsun, bu hep, başkaları ve bizim için mutlak anlamda en değerli şey olmak zorundadır. Şunun iddia edilebileceğini düşünüyorum: Bu parça, ya tek başına ya da ilk sırada bizim kendi özümüzdür. (B 63) Ayrıca ne zaman ki bir şey doğası gereği olan görevini en iyi şekilde (yani yarım yamalak değil, asıl anlamda) yerine getirir, ancak o zaman o işe iyi demek doğrudur: İşte şeylerin bunu yerine getirmesini sağlayan yetkinliğine, o şeyin en yüce ve asıl yetkinliği diyoruz. (B 64) Birleşik ve parçalara ayrılabilir olanın birçok farklı etkinlikleri vardır; ancak doğası gereği yalın olan ve salt başka bir şeye olan ilişkisinde varolmayan şeyin, zorunlu olarak salt ona özgü bir biricik yetkinliğe sahip olması gerekir.

(B 65) Madem ki insan "bütün olarak" yalın bir canlıdır ve insan olarak özelliği, akla ve tîne sahip olmasından gelmektedir, o zaman insan için, en eksiksiz gerçeğe, bu demektir ki varolanlara dair gerçek bilgiye ulaşmaktan başka başka hiçbir görev yoktur. Eğer birçok yeteneğe sahipse, o zaman neyle birşeyi en fazla yerine getirebiliyorsa, o şey, bu işlerin en değerli olanıdır; örneğin hekiminki, sağlıktır ve gemi kaptaninki, güvenli deniz yolculuğu. Düşünmenin ya da ruhumuzun düşünen yanının değerli bir işi, gerçekliğin araştırılmasıdır diyemem, zira gerçekliğin araştırılması zaten asıl olarak bu ruh bölümünün işidir. (B 66) Düşünen bölüm, bu işini her türlü bilgi edinerek ve –bilginin değerli olduğu oranda– iyi yapar; bilmenin en yüce hedefi, felsefi bilgidir. Zira iki şeyden biri, öbüründen dolayı seçiliyorsa, o zaman o şeyin onun için seçildiği şey daha değerlidir ve seçmeye değer olandır, tıpkı örneğin hazzın, haz doğuran şeylerle olan ilişkisi ya da sağlığın, sağlıklı kılan şeylere olan ilişkisi gibi; zira biz onlara, bunların neden olduklarını söyleriz. Ruhun farklı farklı işlevleri birbiriyle karşılaştırıldığında, ruhumuzun en yüce işlevlerinden saydığımız felsefi kavrayış yeteneğinden daha seçmeye değer bir şey hiç yoktur.

Zira ruhun bilen bölümü, kendi başına ya da öbür bölümlerle birlikte, ruhun geri kalan bölümünden daha değerlidir ve onun yetkinliği, bilgidir. (B 68) Bu nedenle genel olarak sözü edilen erdemlerin¹¹ hiçbiri, felsefi kavrayışın sonucu değildir, çünkü o, bunların hepsinin üzerindedir. Ulaşılan hedef, bu hedefe götüren bilgiden hep daha üstündür. Öte yandan her ruh yetkinliği tabii ki felsefi kavrayışının bir sonucu ve de mutlu bir yaşam değildir. Felsefi kavrayış etkin olsaydı, o zaman kendinden başka birşeyi meydana getirirdi, tıpkı inşaat zanaatının ev yapması ama kendisinin evin bir parçası olmaması gibi; buna karşın felsefi kavrayış, "ruh" yetkinliğinin ve mutlu yaşamın bir parçasıdır. İddia ediyorum ki, mutlu yaşam, ya felsefi kavrayıştan çıkar ya da onun kendisi mutlu yaşamdır. (B 69) Bu akıl yürütmeye göre demek ki felsefi kavrayışın üretken bir bilgi olması olanaksızdır; zira hedef, ona götüren yoldan daha yüksek olmalıdır; ancak felsefi yaşamdan daha yüce bir şey yoktur; bu az önce sözü edilen şeylerden "yetkinlik ve mutlu yaşam" biridir: Ne var ki, bunların ürünü, felsefi yaşamdan başka birşey değildir. Demek ki, şunu hep göz önünde bulundurmamız gerekir: Sözü ettiğimiz bilgi, teorik bilgidir, çünkü

onun hedefinin yaratmak olması olanaksızdır. (B 70) Demek ki, bilmek ve felsefi düşünmek, ruhun asıl görevleridir. Biz insanlar için bu, herşeyden daha fazla seçmeye değerdir, ki bu, işte görmekten başka bir sonuca götürmese de yine değerli sayılacak olan görme gücüne benzetilebilir. (B 71) "Bu, şu şekilde kanıtlanabilirdi". Eğer biri birşeyi bu şeye ait olan bir özellikten dolayı seviyorsa, bu özelliğin o şeyde arttığı oranda o şeyi daha fazla seveceği açıktır. Örneğin biri sağlıklı olduğu için yürümeyi seviyorsa, koşmanın daha da sağlıklı ve onun da bunu yapabilecek durumda olmasında, koşmayı yürümeye yeğleyecektir ve yeğlerdi, eğer bunu daha önceden bilseydi. "Başka bir akıl yürütme." Doğru bir kanı, bilimsel bilgiye benziyorsa (zira biz, içeriğiyle bilimsel bilgiye benzediği için doğru kanının değerli olduğunu kabul ediyoruz), o zaman bilgi, doğru kanıdan daha çok yeğlenmeye değer sayılacaktır. (B 72) Madem ki biz görme yetisini sırf kendisi için seviyoruz, o zaman bu, insanların düşünmeyi ve bilmeyi en üst derecede sevdiklerine dair yeterli bir kanıttır, (B 73) zira onlar yaşamı ve böylelikle düşünmeyi ve bilmeyi de sevmekteler. Onlar için yaşam, duyuşsal algıdan ve herşeyden önce görmekten başka bir nedenden dolayı

sayılmaya değer değildir. Bu yeteneğe açıkça sınırsız değer biçerler, çünkü bunun öbür algılara olan ilişkisi bir bilgi gibidir. (B 74) Demek ki, yaşam, yaşam olmamaktan algılamayla ayrılır. Yaşamı biz, algının olmasıyla ve algılama yeteneğiyle tanımlıyoruz. Algılama yeteneği alındığında, yaşam yaşanmaya değmez olur; öyle ki, sanki yaşam toptan yok olur. (B 75) Algı organları arasında görme yetisinin özel bir yeri vardır, zira o en keskinidir. Bu nedenle de en çok ona değer veririz. Her algı, birşeyi beden aracılığıyla bilme yeteneğidir, örneğin duyma yeteneğinin, kulakların yardımıyla sesler algılaması gibi. (B 76) Demek ki yaşam, algılamadan dolayı yeğlenmeye değerdir ve algılama da bir tür bilgidir ve ruh, algılama aracılığıyla bilgiye ulaşabildiği için biz yaşamı yeğleriz. (B 77) Ayrıca, az önce söylediğim gibi, madem ki iki şeyden birini onda "istenen" özellik olduğu için yeğliyoruz, o zaman bundan şu çıkar: Duyusal algılamalar arasında görmek, zorunlu olarak en çok yeğlenmeye değer ve saygın olanıdır ama bundan ve öbür algılamalardan ve de yaşamın kendisinden de daha yeğlenmeye değer olan şey, felsefi bilgidir, çünkü o, gerçekliğin efendisidir. Bütün insanların, başka şeyler arasından en çok bilgi edinmenin ardında ol-

malarının nedeni budur. (B 78) Entellektüel yaşamı seçenlerin de özellikle çok iyi yaşayabilecekleri, aşağıda gösterilmiş olsun.

(B 79) Öyle görünüyor ki yaşam üzerine iki anlamda konuşulabilir: Olabilirliği ve gerçekliği açısından. Tesadüfen gözlerini kapasalar da, görme yetilerini kullanarak birşeyi görseler de, göze sahip ve görme yetisiyle doğmuş tüm canlılara, görebilenler deriz. Aynı şey, bilme ve tanıma konusunda da geçerlidir. Birine kullanma ve gerçekten bakma adını veririz, öbürü ise, yetiye ve bilgiye sahip olma deriz. (B 80) Yaşamayı ve yaşamamayı birbirinden algılama yetisine sahip olmakla ya da sahip olmamakla ayırırsak ve algılama üzerinde iki anlamda, yani hem algılamanın bayağı anlamda kullanılmasından hem de algılama olanağından (herhalde bu nedenle uyuyan birinin de algıladığı söylüyoruz) söz ediyorsak, o zaman bundan yaşama üzerine de iki anlamda konuştuğumuz açıkça çıkar. Uyanık olandan, gerçek ve asıl anlamda yaşıyor diye söz ederiz, uyuyandan ise onun, uyanık olma ve şeyleri gerçekten algılama özelliğini taşıyan eyleme geçme yetisine sahip olduğu için, yaşadığından söz ederiz. Bu nedenden dolayı ve "gizil güç ve eyerlik (potansiyellik ile aktivite) arasındaki" bu ayrımı göz

önünde bulundurarak, uyuyanın yaşadığını söylemeye hakkımız vardır. (B 81) Aynı sözcüğü iki anlamda, bir yandan "burada ve şimdi etkin olma anlamında", öbür yandan ise "bir durumda olma" anlamında kullandığımızda, birincisinin, sözcüğün asıl anlamını daha iyi verdiğini söyleyeceğiz. Örneğin aynı şekilde, "o bilir" ya o kişinin bilgisini kullandığı veya buna sahip olduğu anlamına gelir; "o görür" ya onun birşeyi gördüğü ya da görme yetisine sahip olduğudur; her iki durumda da ilk anlam daha yüksek değere sahiptir. (B 82) Eğer konuşulan sözcük, bir şey için bir ve aynı şey ise, o zaman "daha üstündür"den sadece fazla olma anlamında değil, mantıksal öncelik anlamında da söz ederiz. Örneğin sağlığın, sağlık veren şeyden daha daha üstün iyi şey olduğundan ve doğası gereği daha üst derecede seçmeye değer olan bir şeyin, "iyi birşey" meydana getirenden daha üst derecede iyi şey olduğundan söz ederiz. Buna karşın, tam aynı anlamda olmasa da, her iki durum için de aynı sözcük: "iyi"nin kullanıldığını gözleriz, zira biz hem yararlı şeylere, hem de yetkinliğe iyi diyoruz. (B 83) Bu nedenle, uyanık olanın, uyuyandan ve ruhu ile etkinlik içinde olanın, yalnızca ruha sahip olandan daha üst derecede yaşadığını söylemeye

hakkımız vardır. "Mantıksal önceliği göz önünde bulundurduğumuzda, söyleyebiliriz ki" ikinci olarak sözü edilen, birincisi yaşadığı için yaşar, zira o etkin ya da edilgen yaşayacak bir yapıdadır. (B 84) Etkin olmak her ne olursa olsun şu demektir: Eğer biri yalnız bir eylemi yapma yeteneğine sahipse, "o zaman o kimsenin etkin olduğunu söyleriz", eğer birkaç yeteneğe sahipse, bu yeteneklerden en değerlisini kullandığı zaman "o kimsenin etkin olduğunu söyleriz"; örneğin bir Aulet, çift aulos çaldığı zaman; ayrıca o aulos çaldığında ya mutlak anlamda ya da yüksek bir derecede etkindir "bu demektir ki, o güzel çalmaktadır"; "etkin olma" sözcüğünü kullandığımız öbür durumlarda da bu hemen hemen böyledir. Demek ki, doğru şekilde eylemde bulunan kişinin, aynı zamanda üst düzeyde eylemde bulunduğunu söylememiz gerekir. Zira bir eylemi güzel ve tam yapan biri, bir hedefin "yani iyinin" ardındadır ve doğal bir şekilde eyler, "bu demektir ki o doğanın ona buyurmuş olduğunu yapar". (B 85) Daha önce söylediğim gibi, ruhun etkinliği ya yalnız ya da öncelikle düşünme ve akıl yürütmekten ibarettir. Öyleyse, doğru düşünen kişinin, daha üst düzeyde yaşadığı ve gerçekliği bilmeye en çok çabalayan kişinin, en yük-

sek düzeyde yaşadığı, kolaylıkla görülebilir ve herkesin kolaylıkla yapabileceği bir çıkarımdır; gerçekliği bilmeye çabalayan kişi bunu düşünerek ve en kesin bilgiye dayanarak yapar.¹² Yetkin yaşam, felsefi bilgiye sahip olanlar ve felsefi etkinliklerde bulunanlar için vardır. (B 86) Madem ki her canlı için yaşam, varolmayla özdeştir, o zaman bütün insanlar arasında bir tek filozof, varolmanın en büyük yoğunluğuna sözcüğün asıl anlamında ulaştığı açıktır, özellikle felsefi anlamda etkin olduğu ve düşüncesini, tüm varolanlar arasında bilgiye en açık olana¹³ yönelttiği zaman. (B 87) Ayrıca, tam yetkinlikle yapılan ve engelsiz olan edimler kendiliğinden haz kaynağı olduklarından, bu nedenle felsefi etkinlik, bütün etkinliklerin en hazlısıdır. (B 88) Ancak haz, etkinliklerle farklı farklı ilişkilerde olabilir. Hazla içmek ile kendini hazla içmeye vermek aynı şey değildir. Zira hiçbir şey, birinin susamamışken içmesine engel değildir, aksine içmekten haz duyduğundan değil, bir yerde otururken, birşeyi seyrederken ya da kendisi seyredilirken, ona tat vermeyen bir şey içebilir. O zaman onun haz duyduğunu ve hazla içtiğini söyleyeceğizdir, ancak onun hazzı içmekten gelmemektedir ve hazzı, içme hazzı değildir. Aynı şekil-

de yürümeye, oturmaya, öğrenmeye ve her türden harekete haz ya da acı verici deriz, tam bunları yaparken beklenmedik biçimde haz ya da acı duyduğumuzdan değil, bu edimler dolayısıyla haz ya da acı duyduğumuz için. (B 89) Bu nedenle haz verici yaşamı, bu yaşamı sürenler için haz verici olduğundan, haz vericidir diye adlandırırız; yaşamda birşeyden haz duyanların değil, yaşamın kendisinin onlar için bir haz olduğu ve yaşamın kendisinden haz alanların, haz veren bir yaşam sürdürdükleri söylenebilir. (B 90) Bu türden düşüncelere dayanarak, uyanık olmanın uyuyandan, düşünenin düşüncesiz olandan daha üst düzeyde yaşadığını söylüyoruz ve iddia ediyoruz ki, yaşam hazzı, ruhu kullanmaktan gelmektedir; ruh etkinliği, asıl anlamda yaşamaktadır. (B 91) Ruhla birçok tarzda etkin olunabilir; ama bunlardan en önemlisi, olabildiğince yoğun düşünmek. Demek ki, felsefi düşünceden çıkan hazzın ya sırf ya da öncelikle yaşam hazzı olduğu kesindir. Öyleyse hazla yaşamak ve asıl anlamda haz duymak, bir tek ya da öncelikle filozoflara özgüdür. Zira varlığın en üst ilkeleriyle beslenen ve onlara verilmiş yetkinliği hep koruyan en gerçek anlamdaki düşüncelerimizin etkinliği aynı zamanda, tüm öbür etkinlikler

arasında en çok yaşam hazzı yaratandır. (B 92) İşte akla sahip olanlar, gerçek ve iyi hazlar duymak için, demek ki felsefe yapmalıdır.

(B 93) "Entellektüel yaşam, insanı mutlu eder mi?" Mutlu yaşama neden olan ayrıntıları sırf gözden geçirmekle değil, sorunun içine daha derinlemesine girmekle ve yaşam mutluluğunu bütün olarak ele almakla da, aynı sonuca ulaşırız. Şunu açıkça saptamış olalım: Entellektüel yaşam ile yaşam mutluluğu arasındaki ilişki, onunla bizim –değerli ya da değersiz bir insan olup olmamamıza göre– kendi kişiliğimiz arasındaki ilişki gibidir. Zira bütün insanlar ya yaşam mutluluğuna götüren şeyi, ya da yaşam mutluluğunun bir sonucu sayılanı yeğlemeye değer bulurlar; ayrıca, bizi mutlu kılan şeylerin bazıları zorunludur, bazıları haz vericidir. (B 94) Yaşam mutluluğunu ya düşünme gücü ve bir tür bilgelik, ya erdemlik, ya düşünme gücü ve bir tür bilgelik, ya erdemlilik, ya en yüksek derecede haz ya da bunların hepsi olarak tanımlamaktayız. (B 95) Madem ki yaşam mutluluğu, düşünme gücüyle aynı şeydir, o zaman yaşam mutluluğuna yalnızca filozofların sahip olacağı açıktır; madem ki yaşam mutluluğu, ruh yetkinliğidir ya da haz dolu yaşamdır, o

zaman buna aynı şekilde öncelikle ya da sırf filozoflar sahiptir. Ancak bizim içimizde olanlar arasında yetkinlik hükmedendir, hepsi teker teker birbiriyle karşılaştırıldığında bunların en çok haz vereni, düşünme gücüdür. Biri, bunların hepsinin yaşam mutluluğuna neden olduğunu iddia ettiği zaman bile, yine de düşünme gücünün en önemli öge olduğunu söylemek gerekir. Bu nedenle yeteneği olan herkesin felsefe yapması zorunludur. Zira felsefe yapmak, ya yetkin yaşamın kendisidir ya da -salt sağladığı olanak açısından- ruhu oraya en çabuk götürendir.

(B 97) Genel olarak kabul gören düşünceleri sıralayarak konumuza açıklık kazandırmanın yeri gelmiştir. (B 98) Hiçbir insanın, en büyük servet ve en kudretli güçle donatılmış ama insanın kendisinin elinden düşünme gücünün alınmış ve akıl hastası olduğu bir yaşamı seçmek istemeyeceğini tabii ki herkes kabul eder; bunu, en derin hazları yaşayabilecek ve bazı akıl hastalarının yaptıkları gibi yaşayabilecek olsa bile yapmaz; belli ki, insanlar en çok düşünme gücünden yoksun kalmaktan kaçınırlar. Ancak görüldüğü gibi, düşünme gücünden yoksun olma, düşünme gücüne karşıttır ve bu iki karşıtın birinden kaçınılırken, öbürü yeğlenir. (B 99) Zira

hastalıktan kaçmakla, sağlığı seçeriz. Bu akıl yürütmeye dayanarak da, düşünme gücünün her şey arasında en çok yeğlenmeye değer şey olduğu görünmektedir ve de bunun nedeni, bundan başka birşeyin çıkabilecek olması için değildir. Zira biri her şeye sahip olsa bile, ama eğer onun düşünen ruh bölümü hiç çaresiz hasta ise, onun için yaşam hiç de yeğlenmeye değer bir şey olmazdı, çünkü böyle bir yaşamın diğer avantajlarının da bir yararı olmazdı. (B 100) Bu yüzden felsefeyle tanışan ve ondan tat alma yeteneğindeki insanların hepsi, başka şeylerin değersiz olduğunu söylemekteler; bu nedenle içimizden hiç kimse, yaşamın sonuna kadar sarhoşluk durumu içinde olmaya ya da çocuk kalmaya dayanamayacaktır. (B 101) Aynı nedenden ötürü, uyumak her ne kadar çok hoş ise de ve uyananın her türlü olası hazları tattığını düşüsek bile, hiçbir şekilde "uyanık olmaya" yeğlenemez; zira uyurkenki görüler sahtedir, buna karşılık uyanık olanın görüleri gerçektir. Zaten uyanık olma ile uyuma arasındaki fark, şundan başkası değildir: Ruh, uyanıkken sıkça gerçeği görür, ama uyurken hep yanıılır; zira bütün düşler, resimdir ve gerçek değildirler. (B 102) Normal insanın ölümden korkması, ruhun bilme isteğine işarettir.

Ruh, tanımadığı şeyden, karanlık ve tanıdık olmayandan kaçır ve görülebileni ve tanınanını doğası gereği arar. Herşeyden önce şu nedenden dolayı: Bizim güneşi ve ışığı görmemizi onlara borçlu olduğumuz şeylere sonsuz derecede saygı göstermemiz gerekmektedir; aynı şekilde bizim en değerli servetlerimizin kaynağı olan anne ve babalar karşısında saygı duymamız gereklidir; bana öyle geliyor ki, bizim birşeyi bilmemizin ve görmemizin nedeni onlardır. Bize tanıdık şeylerin ve insanların bizim için sevinç kaynağı olmaları, aynı nedenden dolayıdır ve işte bu bize tanıdık insanları arkadaş diye adlandırırız. Tüm bunlar açıkça göstermektedir ki, biz, tanıdık, görülebilen ve açık olanı sevmekteyiz; madem ki tanıdık ve açıkça görüleni seviyoruz, o zaman aynı şekilde zorunlu olarak bilgilenmeyi ve düşünmeyi de severiz. (B 103) Ayrıcalıklı durum düşünme gücünde, tıpkı insanların sırf yaşayabilmek için elde ettikleri şeylere sahip olması ile mutlu olmak için elde ettikleri şeylere sahip olmasının aynı şey olmaması gibidir. Yalnızca yaşamak için kullandığımız düşünme ile yetkin yaşam için kullandığımız düşünmenin, aynı şeyler olmadığını düşünüyorum. Normal insanın yalnızca birini kullanmasını hoş görmek gerekir; her ne ka-

dar mutluluğa tapıyorsa da, o hiç olmazsa yaşamayı başarmaya bile razıdır. Ancak eğer biri, her pahasına yaşamak gerekmez diye düşünüyorsa, o zaman onun her türlüğü zorluğu üstlenerek ve elinden gelen herşeyi yaparak, onunla gerçeği görebileceği düşünme gücüne ulaşmaya çalışmaması gerçekten gülünçtür.

(B 104) Aynı sonuca, insan yaşamına önyargısız baktığımızda da varabiliriz. O zaman insanlara büyük görünen bütün şeylerin, bir gölge oyunundan başka bir şey olmadığı ortaya çıkardı. Bu yüzden haklı olarak insanın bir hiç olduğu ve hiçbir insansal şeyin, ölümsüz ve sonsuz olmadığı söylenir. Zira güç, büyüklük ve güzellik, gülünç şeylerdir ve hiçbir değerleri yoktur; onlar sadece bize öyle görünürler, çünkü hiçbir şeyi tam olarak görebilecek durumda değiliz. (B 105) Zira eğer biri söylendiği üzere Lynkeus gibi duvar ve ağaçların içini görecektik kadar keskin görebilseydi, hiç o zaman Alkibiades gibi imrenilen bir insana – bu insanın hangi sefil şeylerden meydana geldiğini de görseydi – bakmayı katlanılır bulacak mıydı? Şeref ve saygınlık, öbürlerinden daha fazla ardında koşulan bu şeyler, anlatılamaz anlamsızlıklarla doludur; zira bengi birşey görmüş biri,

bu tür şeyler için çaba sarfetmeyi budalaca bulur. İnsansal şeyler arasında ne uzun sürelidir ve süreklidir ki? Yalnızca zayıflığımız ve yaşamımızın kısalığından dolayı bunun bize büyük göründüğünü düşünüyorum. (B 106) Bu göz önüne alındığında, daha kim kendisinin mutlu ve bahtiyar olduğunu düşünecektir? (Gizem öğretilerinde söylendiği gibi) sanki hepimiz birşeyin cezasını çekmek üzere doğa tarafından yaratılmışız! Bu açıdan eski bilgelerin şu deyiimi tanrısaldir: Ruhun, cezasını çekmesi gerekmektedir ve bizler ne olduğu bilinmez büyük suçların cezası için yaşamaktayız. (B 107) Aşağıdaki resimleme, bana göre ruhun bedenle olan bağıını iyi göstermektedir. Söylendiğine göre Tyrrheni-en'deki tutuklulara onlarla yüz yüze gelecek şekilde ceset bağlayarak işkence yapılmış, böylelikle ruh da gerilmiş ve bedenın algılanabilen her organına yapışmış görünmektedir.

(B 108) Demek ki insan için içimizdeki akıl ve düşünme gücü olarak bulunan şeyden başka onun için çaba harcamaya değer tanrısal ya da bizi mutlu kılacak hiçbir şey yoktur. Bizim olan şeylerden bir tek bu, bengi ve tanrısal görünmektedir. (B 109) Doğa karşısında acınası bir halde ve zorluklarla karşı

karşıya da olsa, insan yaşamı, akıl ve düşünme gücünden pay alma yeteneğiyle öyle düzenlenmiştir ki, insan, diğer canlılarla karşılaştırıldığında, bir tanrı gibi görünmektedir. (B 110) Şairler yerinde olarak şunu söylemekteler: "akıl, bizim içimizdeki tanrıdır" ve "insansal yaşam, tanrıdan bir parça içinde barındırır". Öyleyse ya felsefe yapmalı ya da yaşama veda etmeli ve buralardan gitmeli;¹⁴ çünkü bütün başka şeyler, sadece budalaca konuşma ve boş lakırdı olarak görünmektedir.